

ERTAKLAR ASOSIDA BOLALARNING NUTQINI O'STIRISH USULLARI

Azimova Nodira Xikmatovna

Buxoro davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi,

Zarmed universiteti o'qituvchisi

Nodira Khikmatovna Azimova

Independent student of Bukhara State University,

Zarmed University teacher

Азимова Нодира Хикматовна

*Независимый исследователь Бухарского государственного
университета, Преподаватель Университета Зармед*

Annotatsiya

Ushbu maqolada ertaklar bolalarning soʻz boyligini oshirishi, fikrlash qobiliyatini rivojlantirishi va ijodiy salohiyatini yuksaltirishda muhim rol oʻynashi ochib berilgan. Ertak tanlashda bolaning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish va ertakni nutqni rivojlantirish maqsadlariga moslashtirish muhim ekanligi tavsiflab berilgan. Ertakni qiziqarli va interaktiv tarzda yetkazish esa bolalarning nutqiy faolligini oshirishga xizmat qilishi izohlangan.

Kalit soʻzlar: ertak, ifodalilik, mutolaa, ohang, faoliyat, maʼnaviy yuk, mulohaza, ijod, fikrlash doirasi, badiiy adabiyot.

Abstract

This article reveals that fairy tales play an important role in increasing children's vocabulary, developing thinking skills, and enhancing their creative potential. It is described that when choosing a fairy tale, it is important to take into account the child's personal characteristics and adapt the fairy tale to the goals of speech development. It is explained that presenting a fairy tale in an interesting and interactive way serves to increase children's speech activity.

Keywords: fairy tale, expressiveness, reading, tone, activity, spiritual load, reflection, creativity, frame of mind, fiction.

Аннотация

В статье показано, что сказки играют важную роль в увеличении словарного запаса детей, развитии мыслительных навыков и повышении их творческого потенциала. Описано, что при выборе сказки важно учитывать личностные особенности ребенка и адаптировать сказку к целям развития речи. Объяснено, что представление сказки в интересной и интерактивной форме способствует повышению речевой активности детей.

Ключевые слова: сказка, выразительность, чтение, тон, активность, духовная нагрузка, рефлексия, творчество, настрой, художественная литература.

Ertaklarning o‘z o‘qilish ohangi bor. Har bir pedagog – tarbiyachi mashg‘ulotga tayyorlanish jarayonida shu ohangni topib olishi lozim. Uning qaysi qismi yo‘g‘on ovozda, qaysi bo‘lagi sinq ohangda, qay o‘rinlari mayinlik va qay biri qat‘iyat bilan o‘qilishi kerakligini oldindan belgilab qo‘ygan ma‘qul. Asarning o‘qilish ohangi va ifodaliligi faoliyatning yarim muvaffaqiyati sanaladi. Tarbiyachi mutolaasi bilan bolalar ko‘nglini bezovta qila olishi, ularning inon-ixtiyorini to‘laligicha o‘ziga qaratib olishi mumkin. Butun diqqat-e’tibori matnga qaratilgan bola boshqa narsalarga chalg‘imaydi. Bunga ehtiyoj ham qolmaydi. U bor vujudi bilan yoqimli ohangda o‘qilayotgan ertakni tinglaydi.

Ertak matni mazmuni yuzasidan tuzilgan savol-topshiriqlarning har birida bolalar diqqatini qaratishi, uning shuuridan o‘tishi, ko‘ngliga o‘rnashib qolishi kerak bo‘lgan lavhalar, fikrlar bo‘lishi zarur. Asarning badiiy jihatidan go‘zal chiqqan o‘rinlari savol-topshiriqlarda o‘z aksini topishi, ularning har biriga badiiy, axloqiy, ijtimoiy, ma‘naviy yuk qo‘yilishi, ularning har biri bolalarni asar matnini shunchaki takrorlashga emas, u haqda o‘ylashga, mulohaza yuritishga, tasavvur qilishga yo‘naltiradigan tarzda bo‘lishi zarur.

Yana shuni alohida ta’kidlash joizki, tarbiyachining savol-topshiriqlariga guruhdagi hamma bolalar javob berishlari shart emas. Ma’lumki, Xudo har kimga har xil qobiliyat va imkoniyat ato qilgan. Bilimlarni har bir bola o‘z imkoniyati doirasida o‘zlashtiradi. Boladan imkoniyatidan ortiqcha bilimni talab qilish uni ta’lim olishdan bezdirib qo‘yishi mumkin. Shuning uchun tarbiyachi savollariga javob berolgan bolalarni rag‘batlantirishi, buning uddasidan chiqolmaganlarni esa zo‘rlamagani ma‘qul. Ular boshqa – o‘z imkoniyatlari doirasidagi topshiriqlarni bajarishlari va shu asosda rag‘batlantirib borishlari maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Tayyorlov guruh yoshidagi bolalar ijodiy ishlarni jon-dili bilan bajaradilar va bundan olam-olam zavq oladilar. Shu zavq, shu yoqimli tuyg‘ular uni muhim taraqqiyot sari tortadi. Shu zavqni qayta tuyish ehtiyoji uni rivojlanish sari yetaklaydi. Tarbiyaning mana shu xili bola tabiiy taraqqiyoti bilan hamohang kechadi. Bu jarayonda bolalar tasavvurini, xayolparastligini rag‘batlantirish va ularning ijodiga imkoniyat yaratib berish kerak. Bola uchun qiziqarli bo‘lgan har qanday faoliyat – foydali. Bola nimani xohlasa, nimaga qiziqsa, shuni qilib ko‘rishi kerak. Odatda, yosh bolalar o‘z imkoniyatlari doirasidan tashqaridagi ishlar bilan shug‘ullanishni xush ko‘radilar. Bu ular uchun o‘rish, rivojlanishning yagona yo‘lidir. Bolalar shuning uchun ham kattalarning ishlariga ko‘p aralashadilar, qo‘llaridan kelmaydigan narsalarni qilishga chiranadilar. Bu ularning tabiatidagi rivojlanish, o‘rish sari tabiiy intilishidir.

Bolalarni ijodga undashning yo‘llari juda ko‘p. Masalan, Tayyorlov guruh rejasida berilgan ”Tulki va turna” ertagining nomini aytmasdan undagi beshta tanish

soʻzni aytish: «tulki», «turna», «likopcha», «koʻza», “mehmondoʻst” hamda begona oltinchi soʻz «gʻor» koʻmagida yangi ertak tuzish vazifasini topshirish mumkin. Yoki «A.Navoiy», «H.Boyqaro», «Non», «Vazir», «Donishmand» va begona soʻz «uchar gilam» koʻmagida yangi ertak toʻqishga undash mumkin. Yoxud tugagan ertakni davom ettirish, qahramonlarning keyingi hayotini tasavvur qilishni talab etish ham oʻta foydali ijod turi hisoblanadi. Tarbiyachi yoki ota-ona shunday oʻyin-topshiriqlar yordamida shakllanayotgan shaxsning yangi narsaga munosabatini oʻrganadilar, uning yangi, begona soʻzdan foydalana bilish qobiliyatini shakllantiradilar.

Bolalar kichik yoshdan anglashlari kerakki, insonning ichki dunyosi, maʼnaviy qiyofasi, xulq-atvori, muomalasi, odob-axloqi, madaniyati uning tili orqali namoyon boʻladi. Chunki har qanday kishining madaniyatligi, odobi, bilim darajasi, fahm-farosati, fikrlash doirasining kengligi yoki torligi, katta hayotga tayyor yoki tayyor emasligi uning nutqida oʻz aksini topadi. Kimning tili boy boʻlsa, kim soʻzlarni adabiy til asosida toʻgʻri, aniq, ravon, ifodali va tushunarli talaffuz qilsa, oʻz ona tiliga chuqur hurmat va ehtirom bilan qarasa, u bilimli sanalib, kishilar orasida obroʻ-eʼtibor qozonadi. Hayotni kuzatar ekanmiz, soʻz boyligi kam, tili qashshoq, soʻzlari qovishmagan, oʻz fikrini aniq ifoda eta olmaydigan yoshlar ham uchrab turishiga guvoh boʻlamiz. Baʼzi yoshlar orasidagi ruscha, ayrimlari esa koʻpchilik tushunmaydigan soʻzlarni qoʻshib odamlar orasida gapiradilar. Yoshlikdan badiiy adabiyotga mehr qoʻyish, uni oʻqishga koʻnikma hosil qilish va koʻp oʻqish va oʻz fikrlarini kerakli joyda toʻgʻri ayta bilishi yuksak maʼnaviyatlilikni, boy, goʻzal, taʼsirchan tilga ega boʻlishni taʼminlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.F.Qodirova, Sh.Tashpulatova. Bolalar bogʻchasida metodik ishlar (darslik). -T.: «Voriz nashriyot», 2012.
2. Madayev O. Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodi. –T.: Mumtoz soʻz, 2010.
3. Bahodirova N. Eshitib anglash boshqacha. — “Yoshlar ovozi” gazetasi. 15-son.
4. Toʻrabekova A.M., Nasriddinova N.A. Xalq ogʻzaki ijodi namunalarini oʻqitish metodikasi (Monografiya) – “Guliston”, 2021
5. Azimova N. X., Gulyamova S. U. B. MTTlarda nutq oʻstirish mashgʻulotlarida maqollardan foydalanish texnologiyasi //Scientific progress. – 2023. – T. 4. – №. 2. – C. 49-51.